

Rosen, Edward

Czy Leowitz był przeciwnikiem Kopernika?

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 4/1, 15-18

1959

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rosen

CZY LEOWITZ BYŁ PRZECIWNIKIEM KOPERNIKA?*

Krótkie życiorysy wybitnych polskich pisarzy ogłosił dobrze znany historyk Szymon Starowolski (1580—1656) w swej *Hekaton-tas*¹, pierwszym repertorium polskiego piśmiennictwa. Rzecz naturalna, że uwzględnił tam także Mikołaja Kopernika.

W pierwszym wydaniu wspomnianego dziełka (Frankfurt 1625) Starowolski okazał tak wielki podziw dla Kopernika, że w ogóle pominął pytanie, czy kiedykolwiek odezwały się głosy przeciwko teorii wielkiego astronoma. Czytelnicy tego wydania dowiedzieli się wprawdzie, że Kopernik pozyskał sobie wielu zwolenników (*“plurimos... sectatores“*), lecz nie usłyszeli o jego przeciwnikach. Dokładnie tak samo ma się ta sprawa w trzecim wydaniu *Hekaton-tas* (Frankfurt 1644), a także w czwartym i ostatnim wydaniu (Wrocław 1733), gdzie przedrukowano *Hekaton-tas* jako trzecią pozycję piśmienniczą w obrębie *Tractatus tres* Starowolskiego. A zatem — z jednym tylko wyjątkiem — wszystkie wydania omawianego dziełka milczą o przeciwnikach Kopernika.

Tym jedynym wyjątkiem było drugie wydanie *Hekaton-tas*, wydrukowane w Wenecji w r. 1627 i poprzedzone przedmową, w której Starowolski oznajmia, że tekst pierwszego wydania poddał troskliwej rewizji i poszerzeniu². Do tych uzupełnień należy m.in. ustęp o przeciwnikach Kopernika (*“oppugnatores Copernici“*), gdzie autor wymienia najpierw te osoby, które zwalczały Kopernika za jego życia, a następnie dodaje: „Po śmierci znalazł mało przychylności u Juliusza Scaligera, u Jana Bodina i u Leowitza, któremu

* Przesłany ze Stanów Zjednoczonych artykuł tłumaczył Aleksander Birkenmajer.

¹ *Scriptorum Polonicorum hexatocag seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae.*

² „*Edideram ante biennium... nostrorum Sarmatarum eruditione praecellentium elogia... Quae... a prima manu in Germania excusa... iterato nihilominus recognita et diligentiori lima aucta...*“ (fol. + 2 r-v).

odpowiedział Rheticus w listach pisanych do Camerariususa i do Wolfa³.

Julius Caesar Scaliger dał swej nienawiści do Kopernika prostacki wyraz przez umieszczenie jego nazwiska przy zaleceniu, że „niektóre pisma należałoby bądź wymazać, bądź ich autorów wychłostać“⁴. Jean Bodin oświadczył, że „nikt przy zdrowych zmysłach... nigdy nie da wiary“ nauce Kopernika⁵. Gdy zatem chodzi o Scaligera i o Bodina, to sprawa jest jasna i dobrze znana historykom systemu heliocentrycznego. Natomiast zachodzi pytanie, czy także i Leowitz należał do przeciwników Kopernika.

Czeski astrolog Cyprian Leowitz (1514—1574) ogłosił w r. 1556 dzieło o zaćmieniach⁶, w którym często wymienia Kopernika, lecz nigdy go nie krytykuje; wręcz przeciwnie, w pięciu miejscach⁷ nazywa go sławnym matematykiem (*“Copernici, mathematici clarissimi“*). Ale, rzecz jasna, nie jest wykluczone, że Leowitz w którymś innym ze swych licznych utworów wypowiedział się przeciwko Kopernikowi, a jeśli tak, to czy na tego rodzaju wypowiedź zwrócił uwagę ktoś z nowoczesnych uczonych? A dalej, czy ktokolwiek widział listy pisane przez Rheticusa, jedyne go ucznia Kopernika, do Camerariususa⁸ i do Wolfa⁹ w odpowiedzi na zarzuty Leowitza przeciwko Kopernikowi?

Wobec braku takich dokumentów jestem skłonny powątpiewać w twierdzenie Starowolskiego co do Leowitza. Mój sceptycyzm wzrasta, jeśli się zważy, że nazwiska Leowitza brak w długim spisie przeciwników Kopernika, sporządzonym przez niezmiernie oczytanego astronoma o. jezuitę Jana Baptistę Ricciolię¹⁰. Co więcej, uczniem Kopernika robi Starowolski Tychona Brahego, pisząc:

³ „*Mortuus vero parum aequos habuit Julium Scaligerum, Jo. Bodinum et Leovitium, cui respondit per epistolas Rheticus scribens ad Camerarium et Wolfium*“ (p. 160).

⁴ *Exotericarum exercitationum liber quintus decimus* (Paris 1557), fol. 142 v.

⁵ *Universae naturae theatrum* (Lyon 1596, Frankfurt 1597, Hanau 1605), p. 582. W swych *Les six livres de la republique* (Paris 1576 i wiele wydań późniejszych) Bodin zarzucił Kopernikowi, że jego założenia są absurdalne.

⁶ Cyprianus Leovitijs, *Eclipsium omnium ab anno Domini 1554 usque in annum Domini 1606 accurata descriptio* (Augsburg 1556).

⁷ L. c., fol. B 4 r, C 6 r, K 5 r, L 1 r, L 7 r.

⁸ Listy pisane przez Rheticusa do Joachima Camerariususa w r. 1563 i w r. 1567 ogłosił Ludwik Antoni Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, Kraków 1900, s. 602 i 609. (Te jednak listy nie dotyczą spraw astronomicznych i nie wymieniają ani Kopernika ani Leovitiusa. — Przep. Redakcji).

⁹ Prawdopodobnie chodzi o Hieronima Wolfa z Augsburga (1516—1580).

¹⁰ *Almagestum novum*, Bologna 1651, II, s. 291.

„cum plurimos alios sectatores invenit, tum e discipulis acutum illum suum Tychonem“¹¹. A przecież ten duński astronom, choć oddawał największe pochwały biegłości Kopernika jako obserwatora, to zawsze odrzucał jego teorię i z naciskiem oświadczał się za poglądem, że Ziemia jest nieruchoma i że stanowi środek Wszechświata¹².

W rezultacie, uczeni powinni dalej poszukiwać za wypowiedziami Leowitza przeciwko Kopernikowi i za listami Rheticusa przeciwko Leowitzowi. Jeżeli tego rodzaju materiały nie dadzą się odnaleźć, może powinniśmy wyciągnąć wniosek, że pod tym względem Starowolski nie jest wiarogodny.

БЫЛ ЛИ ЛЕОВИТЦ ПРОТИВНИКОМ КОПЕРНИКА?

Исходным пунктом этой статьи является напоминание о том, что в короткой биографии Николая Коперника, которою содержит второе издание „Hekatonas“ Шимона Старовольского (Венеция 1627), находится утверждение, что великий астроном „после своей смерти нашел мало сочувствия у Юлия Скалигера, Жана Бодено и Леовитца, которому ответил Рэтик в своих письмах к Камерариусу и Вольфу. Правильность этого утверждения можно документировать в отношении Скалигера и Бодена, но по мнению автора, в ней следует сомневаться, если речь идет о Киприане Леовитце (1514—1574). Во-первых, этот чешский астролог в своем труде о затмениях, опубликованном в 1556 году, часто упоминает имя Коперника, но ни разу его не критикует, зато в пяти местах называет его „знаменитым математиком“. Во-вторых, письма Рэтика к Камерариусу и Вольфу, о которых пишет Старовольски, в настоящее время неизвестны. В-третьих, в длинном списке противников Коперника, составленном в 1651 году весьма начитанным иезуитом Д. Б. Риччиоли, фамилия Леовитца не числится. В-четвертых, на Старовольского не всегда можно полагаться, доказательством чего, служит тот факт, что к сторонникам Коперника он причислил Тихо Браге.

Статья заканчивается следующими: „В результате ученые должны продолжать искать высказывания Леовитца против Коперника и письма Рэтика против Леовитца. Если таких материалов не удастся найти, тогда, пожалуй, надо будет сделать вывод, это Старовольски в этом отношении недостоверен“.

¹¹ Hekatonas, edd. 1625, 1644, s. 88; Tractatus tres, traktat III, s. 83.

¹² Tycho Brahe, Opera omnia, Copenhagen 1913—1929, II, s. 14; III, s. 63, 175; IV, s. 156, 446, 473; VI, s. 177.

WAS LEOWITZ AN OPPONENT OF COPERNICUS?

The origin of this dissertation may be traced to a short biography of Copernicus in the second edition of *Hekatonstas* by Szymon Starowolski where we can read the assertion that the great astronomer "after his death found little favor with Julius Scaliger, Jean Bodin and Leowitz, to whom Rheticus replied by letters written to Camerarius and Wolf". The truth of this assertion may be ascertained as to the persons of Scaliger and Bodin, with regard to Cyprian Leowitz however it is, according to the author, subject to some doubts. In the first place this Czech astronomer in his work dealing with eclipses, published in 1556, speaks often of Copernicus but never with criticism, on the contrary, not less than five times he calls Copernicus a "most famous mathematician". Secondly Rheticus letters to Camerarius and Wolf, mentioned by Starowolski, are unknown to us. Thirdly the name of Leowitz does not appear in the long list of Copernicus opponents compiled in 1651 by J. B. Riccioli, a jesuit of great erudition. Fourthly Starowolski is not always to be relied upon as may be seen by the fact that he considered Tycho Brahe to be a Copernicus adherent.

The dissertation ends with the following sentences: "In conclusion, scholars ought to search further for anti-Copernik expressions in Leowitz, and for anti-Leowitz letters by Rheticus. If such material cannot be found, perhaps we shall have to conclude that in this respect Starowolski is untrustworthy".